

28/10

GRAHAM GREENES PREDIKAN

I SIN SENASTE BOK, skådespelet *I sista rummet* (Norstedts, kr. 8: 50), har Graham Greene kanske mer än i något tidigare arbete givit det väsentliga i sin förkunnelse. Man kan säga att denna förkunnelse är oväsentlig, att Graham Greene fängslar där för att han är en stor konstnär, inte därför att han vill lära oss något. Man kan också säga att det är idékampen, den religiösa kampen som gör honom till en stor konstnär. I varje fall är det inte möjligt att tänka bort denna kamp ur hans böcker; den ger den bakgrund som griper läsarna, man må sedan kalla hans tankar förvirrade, motsägande och orimliga.

Skådespelet kan delas upp i två till stor del skilda konflikter. Den ena bygger på ett till det yttre ordinarie händelseförlopp. En medelålders psykolog, Michael Dennis, gift med en olycklig, hysterisk, i sin förtvivlan stundom hatfull kvinna av samma ålder — som enkel pjäs i spelet kallad Mrs Dennis —, blir kär i en ung flicka, Rose. I förbindelsen mellan Michael och Rose kan ingen varaktig lycka nås. Skilsmässa är synd och leder till olycka; det är ett av skälen, det speciellt katolska skälet. Men de båda älskande kommer också till insikt om att de inte kan förenas på bekostnad av en tredjes olycka, att Michael trots allt är bunden vid sin hustru, att en kärlek utan giftermål ger en känsla av skam. Konflikten leder till att Rose begår självmord, ett snabbt, oflekterat och oskuldsfullt självmord.

Brytningen mellan dessa tre försiggår i en främmande om också besläktad familj, i de tre syskonen Brownes "living-room". Ordet "living-room" är en vits; det betecknar inte bara vardagsrum enligt språkbruket, utan är det enda större rum som kan användas som sällskapsrum; alla de rum där någon dött hålls avstängda av skräck för döden. Av systerarna Browne är den yngre, Helena, hård, dogmatisk, en bild av den stela kyrkligheten; den andra, Teresa, är halvfjällig, men har just därför en strimma av högre vishet i sin själ. Brodern, James, är en präst som sedan åtionden är förlamad "nedanför midjan"; han företräder, såsom den i de sista kapitlen uppträdande prästen i "Slutet på historien", på en gång tolerans,

Graham Greene.

förståelse och tro. Både Helena och James — Teresa är i detta sammanhang knappast att räkna med — är ovillkorligt mot Michaels och Roses förbindelse; Helena arbetar med tvång och list, James — något mitt emellan världslig resonör och biktfader — med analyser och råd. Då Rose, under pressen av den tragiska situationen och syskonens förtryck och propaganda, begår självmord i vardagsrummet blir "det sista rummet" i väningen (det sista hyggliga rummet) oboeligt enligt principen att man inte törs sova där någon dött. Men Teresa släpar in sina sängkläder i rummet, till Helenas förskräckelse, men med stöd av James, och säger i styckets slutreplik: "Varför skulle jag inte ligga och sova här inne? ... När jag skall somna in för alltid kan jag inte göra det i något bättre rum än det där Rose dog."

*

Att ur skådespelet läsa ut någon i alla detaljer klar tankegång vore säkert inte bara vanskligt, utan också felaktigt; associationer och infall utanför schemat kan antas ha varit väsentliga för att ge det intryck av levande och komplicerad verklighet som gör stycket njutbart. I huvudpunkterna synes dock tankegången klar, ungefär

77

densamma som alltid möter hos Greene (jfr Vilgot Sjöman om "Brighton Rock" 3 september). De tre ännu i vanlig mening levande människorna i stycket är liksom alla handlande, alla levande dömda till synd och olycka. Den ångest som uppstår ur förtappelsen — och som i sin mest nobelt enkla form blommar hos Rose — ger dem likväl en chans, inte till att bli goda, det går inte, men att finna barmhärtighet. Då jag var en riktig präst, säger James, "lade jag ofta märke till att det många gånger var syndarna som hyste den största tilliten. Till barmhärtigheten. Det verkar som om mina systrar inte hade någon tillit. Är du rädd för döden?" Och Rose svarar: "Det tror jag inte, jag har inte tänkt..." En annan gång säger James: "Jag ser hellre en syndig gärning än en förlamad god." Alltså, det är syndarna som står Guds rike närmast; de kan möjligen bli helgon — aldrig goda — genom Guds ingripande, medan de oförtvliga står

utanför. Då Rose begår självmord är det en döds synd, men innan hon dör finner hon Guds nåd, hon företräder den heliga kombinationen av synd och förkrosselse.

Between the stirrup and
the ground,
He mercy sought and mercy
found.

Så heter det om den döde riddaren, och detta gäller också om

Rose; "mellan stigbygeln och marken bad hon om och fann nåd", den böneramsa från barndomen som är hennes sista ord markerar förvandlingen. Och genom detta mirakel, om man så vill, förlösas hon åtminstone en av de i döds-skräck förstenade sysstrarna; hon blir "Guds lamm som borttager världens synd".

En viktig punkt i stycket är då Michael talar om sin hustrus förnedring och James svarar:

Michael: — Och ni väntar er att jag skall tro på en Gud, som låter henne falla på det sättet.

James: — Ja.

Michael: — Det är en orimlig tro.

James: — Ja.

Michael: — Och grym.

James: — "Ju mer trolösa, upproriska, osäkra och förtvivalade våra sinnen äro, desto större visshet säger Tron: 'Detta är Gud; allt går väl.'" Det där läste jag högt för Teresa häromdagen.

Michael: — "Allt går väl." Känner ni det verkligen så?

James: — Nej, så känner jag det inte. Jag känner ingenting annat än uppror, osäkerhet, förtvivlan. Men jag vet det — innerst inne. Det är bara det att jag ibland önskar att Han ville ge ett tecken.

Det tecken James väntar på kommer då Teresa flyttar in i "det sista rummet" därför att Rose dött där.

*

I en roman, i ett skådespel, där rader av episoder och reflexioner verkar mildrande, avledande och dövande är ett schema som detta presentabelt. Skulle det framföras i form av en artikel utan utsmykning, bleve det nästan alltigenom pinsamt. Inte bara på grund av det irrationella, det upplösta i själva tankegången. Utan främst på grund av det ohyggliga i tendensen: i hatet mot allt levande — "allt som födes, är värt blott en sak, att det förödes" — i förgyllningen av synden som en väg till förkrosselse och gloria, i det därav motiverade programmatiska i ångesten, i förnekelsen av det goda och flykten till nåden som den enda utvägen, i offerandet av Rose för att göra Teresa — och kanske även Helena och James — en smula bättre. Men Greenes lidelse, pina och vacklan på gränsen till hopplöshet ger stycket kraft. Och så pass mycket av allt detta känner vi själva att han griper oss.

HERBERT TINGSTEN